

*А. В. Гречко,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки і підприємництва,
КПІ ім. Ігоря Сікорського, м. Київ
О. М. Мельнікова,
студентка, кафедра економіки і підприємництва,
КПІ ім. Ігоря Сікорського, м. Київ*

ДОСЛІДЖЕННЯ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ПРИБУТКОВІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА ТА ПОШУК РЕЗЕРВІВ ЗБІЛЬШЕННЯ ПРИБУТКУ

*Alla Grechko,
PHD of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Economics and Entrepreneurship,
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Kyiv
Oleksandra Melnikova,
Student of the Department of Economics and Entrepreneurship,
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Kyiv*

RESEARCH OF FACTORS INFLUENCING THE PROFITABILITY OF THE ENTERPRISE AND SEARCH OF RESERVES FOR INCREASING INCOME

У статті розглянуто сутність понять "прибуток" та "прибутковість". Автором наведена класифікація прибутку, визначенні його основні функції, систематизовано внутрішні та зовнішні фактори, що впливають на прибутковість підприємства, а також розглянуті резерви збільшення прибутку. Визначено, що для підвищення прибутковості діяльності підприємства, треба шукати не використані можливості, а саме резерви збільшення прибутку, серед яких основними можуть бути: підвищення обсягів випуску та реалізації продукції; зниження витрат на виробництво та реалізацію продукції; покращення якості продукції. Доведено, що такі резерви можна знайти на стадіях планування виробництва, безпосередньо на виробничому етапі та етапі реалізації продукції. Визначення поняття резерву підвищення прибутку базується на науково обґрунтованій методиці розробки заходів по його мобілізації. Наведений ряд рекомендацій по знаходженню резервів збільшення прибутку підприємства у ринкових умовах, зокрема: підвищення продуктивності праці, дотримання найсуворішого режиму економії на всіх ділянках виробничо-господарської діяльності підприємства, вдосконалення норм та нормативів, більш повне використання вторинних ресурсів та попутних продуктів, застосування правильної тактики при встановленні цін.

The article considers the essence of the concepts of "profit" and "profitability". The author describes the classification of profits, the definition of its main functions, systematized internal and external factors that affect the profitability of the enterprise, as well as considered the reserves of increase in profits. It is determined that in order to increase the profitability of the enterprise, it is necessary to look for unused opportunities, namely reserves for increasing profits, among which the main ones may be: an increase in the volume of production and sales; reduction of production and sales costs; improvement of product quality. It is proved that such reserves can be found at the stages of production planning, directly at the production stage and stage of product sales. The definition of the concept of an increase in profit margin is based on a scientifically based methodology for developing measures for its mobilization. There are a number of recommendations for finding reserves for increasing the company's profit in market conditions, in particular: increasing labor productivity, adhering to the strictest regime of economy in all areas of production and economic activity of the enterprise, improving standards and norms, more fully utilizing secondary resources and related products, applying the correct tactics when setting prices.

Ключові слова: прибуток, прибутковість, витрати, резерви, підприємство, ринок, собівартість, фінансовий результат.

Keywords: profit, profitability, expenses, reserves, enterprise, market, cost, financial result.

Постановка проблеми. Прибуток підприємства, резерви його підвищення, фактори впливу на нього, питання управління прибутковістю, являються предметом дослідження багатьох науковців, однак не зважаючи на це дане питання залишається не достатньо вивченим на даному етапі розвитку економічних відносин. Головними завданнями менеджерів підприємства є опанування ефективними методами організації виробництва та реалізації продукції, за допомогою яких можна досягти найбільшого прибутку. Разом з тим серед науковців немає спільного бачення теоретичної сутності поняття прибутковості та резервів її підвищення, так само як не існує єдиного універсального способу для всіх підприємств щодо вирішенні практичних завдань по підвищенню прибутковості діяльності підприємств. Крім того, дослідження факторів впливу на прибутковість, мають особливо важливе значення в умовах нестабільної політико-економічної ситуації. Отже, дослідження резервів збільшення прибутку та факторів впливу на прибутковість підприємств є актуальним і зумовлює доцільність розгляду цього питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням прибутку і прибутковості підприємства приділяється значна увага з боку Міністерства фінансів України, Міністерства економіки, що знаходить своє відображення у законах, постановках та інструкціях. Крім цього, вагомий внесок у розвиток даних економічних категорій зроблено такими науковцями як, Бланк І.А., Кодацький В.П., Бондар Н.М., Семенов Г.А., Шлійко А.В., Пасічник В.Г., Манів З.О., Луцький І.М., Гетьман О.О., Блонська В.І., Васильців Т.Г., Гринкевич С.С. та ін.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливають на прибуток, а також виявленні та систематизації резервів підвищення прибутковості підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. На нашу думку, прибутковість підприємства є складною та багатогранною економічною категорією, що одночасно характеризує як одержані результати діяльності підприємства, так і можливості отримувати прибуток в майбутньому.

Досягнення високої прибутковості можливе при системному урахуванні всіх факторів, що впливають на розвиток підприємств. Загальновідомо, що прибутковість – відносний показник економічної ефективності. Прибутковість комплексно відображає ступінь ефективності використання матеріальних, трудових і грошових ресурсів. Для того щоб постійно забезпечувати зростання прибутковості, необхідно шукати невикористані можливості її збільшення, тобто резерви зростання прибутку [8, с. 35].

У більш повному обсязі аналіз сутності категорії «прибуток» наведений у таблиці 1.

Таблиця 1.
Аналіз визначень поняття “прибуток” [8, с. 36].

Білик М.Д.	Прибуток — це додаткова вартість, яка утворюється в процесі виробництва понад вартість спожитих виробничих ресурсів і робочої сили
Буряковський В.В.	Прибуток – це грошове вираження основної частини грошових накопичень, які створені підприємствами різних форм власності
Бланк І. А.	Прибуток – мірило фінансового здоров'я підприємства, характеристика рентабельності вкладення коштів в активи конкретного підприємства
Ефимова О. В.	Прибуток – змінена форма додаткової вартості, виробленої, реалізованої, готової до розподілу, що сформована в процесі суспільного відтворення для задоволення різних інтересів підприємства та його власників
Мец В. О.	Прибуток – фінансова категорія, яка показує позитивний фінансовий результат, характеризує ефективність виробництва, свідчить про обсяг і якість виготовленої продукції, стан продуктивності праці, рівень собівартості
Савчук В. П.	Прибуток – основний критерій ефективності господарювання
Шеремет А. Д	Прибуток – основне власне внутрішнє фінансове джерело, яке забезпечує розвиток підприємства на принципах самофінансування

На нашу думку, найбільш широко розкриває поняття прибутку В.О. Мец, так як він наголошує на тому, що прибуток не тільки виражає фінансову ефективність діяльності підприємства, але й наводить ряд факторів, які призводять до його отримання, таких як обсяг продажів, зростання цін, зниження собівартості, оновлення асортименту та номенклатури продукції.

Під прибутковістю слід розуміти стійке економічне явище, що проявляється як підтверджена здатність підприємства генерувати позитивний фінансовий результат від здійснення як основної так і всієї господарської діяльності. Таким чином, прибутковість - це перевищення доходу над здійсненими витратами, в розмірі достатньому для ефективного подальшого функціонування [9, с.25]. Поняття прибутковості виражає ступінь ефективності використання прибутку і ступінь ефективності управління ним. Підвищення прибутковості можливе за рахунок пошуку резервів і шляхів збільшення прибутку.

При аналізі та оцінці прибутковості необхідно враховувати те, що на неї впливають різні фактори, як зовнішні так і внутрішні. У зв'язку з цим прибуток розглядається як керований об'єкт, який може піддаватися планування та прогнозування, обліку та аналізу, регулювання і контролю.

Зовнішні та внутрішні фактори наведені у таблиці 2.

Таблиця 2.
Зовнішні та внутрішні фактори впливу на прибутковість

Зовнішні:	Внутрішні:
- система оподаткування; - державне регулювання цін; - нормативні документи галузі, в якій працює підприємство; - умови та ставки кредитування.	- цінова політика; - обсяг діяльності (кількість та номенклатура продукції, ціни); - обсяг та характеристика витрат обігу; - чисельність працівників; - фонд оплати праці; - показники ефективності роботи обладнання та працівників.

Джерело: складено на основі [9, с.45]

Процес накопичення прибутку відбувається під впливом факторів внутрішнього та зовнішнього характеру.

Внутрішні фактори впливу на прибуток підприємства - це фактори, які залежать від діяльності підприємства: обсяг діяльності підприємства, стан та ефективність використання ресурсів підприємства, рівень доходів, рівень витрат, ефективність цінової та асортиментної політики [1, с.63].

Зовнішні фактори впливу на прибуток підприємства - це фактори, які не залежать від діяльності підприємства: державне регулювання цін в сучасних умовах на товари, які входять до споживчого кошика, подорожчання послуг інших галузей народного господарства, система оподаткування, зміна нормативних документів по кредитуванню, збільшення облікової ставки за користування кредитними, політика держави по формуванню доходів, відсутність індексації доходів населення залежно від темпів інфляції [2, с.25].

Фактори зовнішнього середовища мають величезний вплив на прибутковість, тому їх можна розглядати як можливості та загрози для підприємства, їх позитивний чи негативний вплив буде залежати від ефективності управління підприємства. Фактори, такі як інфляція, відсутність індексації доходів населення, податки, курс валют, політична ситуація, скорочення іноземних інвестицій негативно позначились на розвитку підприємств в останні роки, і тому потребують ретельного дослідження для того, щоб надати доречні рекомендації по мінімізації їх впливу [4, с.87].

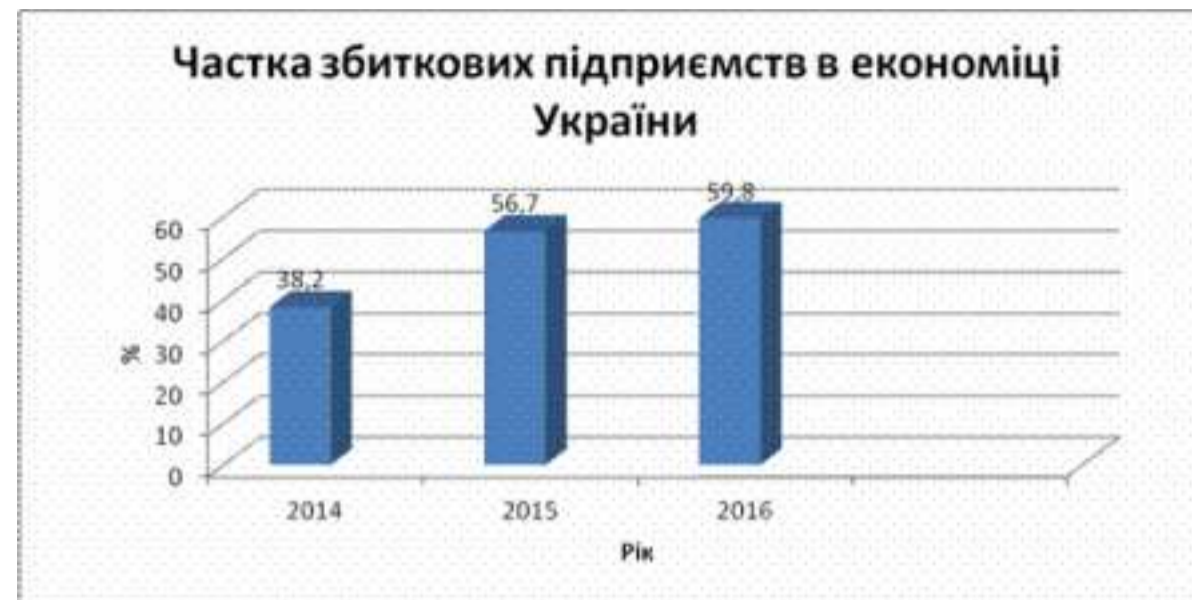
Залучення іноземних інвестицій дає змогу країні отримати ряд вигод, бо вони сприяють впровадженню нових технологій на підприємстві, використанню передового зарубіжного досвіду, розвитку малого і середнього бізнесу, зростанню інвестиційного потенціалу територій та ін. Прямі іноземні інвестиції в Україну також почали скорочуватись. У 2014 році вони становили 58156,9 млн. дол. США, у 2015 році дорівнювали 45916 млн. дол., а у 2016 стали 42851,3 млн. дол. Тобто у 2015 році в порівнянні з 2014 роком інвестиції скоротились на 12 240,9 млн. дол. або на 21,05%, а порівнюючи 2016 рік з 2015 роком, то ще зменшились на 3 064,7 млн. дол. або на 6,67% [12].

Проаналізувавши динаміку сплати податку на прибуток підприємств також побачимо, що сплата його різко скоротилась, так як зменшився прибуток. Якщо у 2015 році його сума становила 39941,9 млн. грн. і питома вага у загальній структурі доходів до бюджету склала 11,19%, то у 2016 році податок на прибуток склав 26004,5 млн. грн. і його питома вага становила лише 7,7% [12].

Проаналізувавши дані за останні три роки державної служби статистики, спостерігається досить негативна динаміка розміру прибутку вітчизняних підприємств в абсолютному вимірі. Хоча у 2015 році, порівняно з 2014 роком прибуток в абсолютному вимірі збільшився на 102640 млн. грн., а вже у 2015 в порівняні з 2016 зменшився на 165820,6 млн. грн. Таким чином, якщо в 2014 році прибуток всіх підприємств становив 234513,7 млн. грн., то в 2016 році підприємства отримали прибуток у сумі 171333,1 млн. грн. Найбільший розмір прибутку отримали підприємства від фінансової і страхової діяльності. Найменший розмір прибутку отримали підприємства сільського господарства [11].

Звернемо увагу на той факт, що частка прибуткових підприємств у загальній їх кількості за 2014-2016 рр. коливається, але в цілому має тенденцію до зменшення. Таким чином, порівнюючи питому вагу підприємств, що отримали прибуток у 2015 році з 2014 роком, можна відмітити їх зменшення на 8,2 %. Така ситуація свідчить про збільшення збиткових підприємств, що пов'язано з недостатньо ефективним управлінням прибутком підприємств [11].

Необхідно відзначити, що багато підприємств не просто зменшують свою прибутковість, а банкрутують (Рис. 1.). Банкрутство підприємств як економічне явище безпосередньо пов'язане зі зниженням ефективності їх діяльності [11].

Рис. 1. Частка збиткових підприємств в економіці України

Джерело: складено на основі власних розрахунків за даними [12]

Аналіз даних, представлених на рис. 1.1, показує, що з 2014 р. по 2015 рік частка збиткових підприємств стрімко зростає, у 2014 році вона становила 38,2%, у 2015 році дорівнювала 56,7, а у 2016 році досягла позначки 59,9. Така висока кількість збиткових господарюючих суб'єктів знижує ефективність всієї економічної системи держави [12].

Таким чином, кількість збиткових підприємств в Україні зростає, а ті підприємства, які виходять на прибуток отримують його у меншому розмірі або взагалі банкрутують. Інвестиції в країну скоротились з 2014 року, у зв'язку з нестабільною політичною та економічною ситуацією в Україні та світі. Інфляційні процеси та падіння купівельної спроможності призвели до скорочення виробництва, і навіть банкрутства багатьох підприємств. Проаналізувавши теперішню ситуацію в Україні, можна виокремити ряд проблем, з якими стикаються вітчизняні підприємці: високий рівень інфляції; нестабільний курс валют; скорочення інвестицій; нестабільна політична та економічна ситуація в країні і як результат падіння купівельної спроможності, висока конкуренція, банкрутство.

Для підвищення прибутковості діяльності підприємства, треба шукати не використані можливості, а саме резерви збільшення прибутку. Такі резерви можна знайти на стадіях планування виробництва, безпосередньо на виробничому етапі та етапі реалізації продукції. Визначення поняття резерву підвищення прибутку базується на науково обґрунтованій методиці розробки заходів по його мобілізації [3, с.15].

Розглядаючи резерви максимізації прибутку, слід звернути увагу на те, що прибуток залежить як від доходів підприємства, так і від його витрат. Отже, збільшення прибутку можна досягти двома способами: зменшити витрати на виробництво або збільшити дохід від реалізації. Тому перед підприємством постає питання правильно сформулювати цінну стратегію й обрати оптимальний обсяг виробництва.

Для того, щоб рівень прибутковості ставав кращим, на підприємстві повинні здійснюватися заходи тільки в наступному порядку [5, с.91]:

- організаційні (удосконалювати виробничу структуру, удосконалювати організаційну структуру управління, диверсифікувати виробництво, реструктурувати виробництво тощо);
- технічні (оновити техніко-технологічну базу, переозброїти виробництво, вдосконалити виробни, які виробляються)
- економічні важелі та стимулювання (удосконалювати тарифну систему, форму і систему оплати праці, прискорити обіг оборотних коштів тощо).

У разі проведення змін не в такому порядку, позитивні зрушення у ефективності діяльності будуть малопомітними, або відсутніми взагалі

Пошук резервів підвищення прибутку має здійснюватися в 3 етапи [6, с.9]:

- етап аналітичний – вияв і кількісне оцінювання резервів;
- етап організаційний – розробка комплексу інженерних, соціальних, організаційних, технічних та економічних заходів, які забезпечують використання виявленого резерву;
- етап функціональний – практичне втілення заходів та контроль за здійсненням.

1. Резерви збільшення прибутку через підвищення обсягів випуску та реалізації продукції. Даний резерв розраховується за такою формулою [7, с.11].:

$$PZ_o = \sum_{i=1}^n P_i^p \Delta P_i^p, \quad (1)$$

де P_i^p – плановий прибуток від реалізації 1 грн. i -ї продукції;
 ΔP_i^p – планова величина збільшення об'ємів реалізації i -го виду продукції;
 n – кількість видів продукції.

2. Наступний напрям збільшення резервів прибутку - це зниження витрат на виробництво та реалізацію продукції. Для цього, враховують, що є декілька напрямів підвищення прибутку через знаходження резерву зниження собівартості. По-перше, через зниження прямих матеріальних витрат (ПМВ). Для визначення даного резерву, використовується наступна формула [7, с.11]:

$$PZ_{п.м} = \sum_{i=1}^n (MB_i^{до} - MB_i^{після}) VP_i, \quad (2)$$

де $MB_i^{до}$ – ПМВ у складі собівартості i -го виду продукції до впровадження НТП;
 $MB_i^{після}$ – ПМВ у складі собівартості i -го виду продукції після впровадження НТП;
 VP_i – об'єм виробництва i -го виду продукції в натуральних одиницях.

Наступним напрямком є економія коштів на оплату праці за рахунок впровадження інновацій (зниження трудомісткості). Резерв можна розрахувати за наступною формулою [7, с.11]:

$$PЗ_{з.г.} = \sum_{i=1}^n (З_i^{до} - З_i^{після}) ВП_i, \quad (3)$$

де $З_i^{до}$ – витрати по оплаті праці на і-у одиницю продукції до запровадження інновацій;
 $З_i^{після}$ – витрати по оплаті праці на і-у одиницю продукції після запровадження інновацій;
 $ВП_i$ – об'єм виробництва і-го виду продукції в натуральних од.

Третій напрямок, щодо виявлення резерву прибутку, це скорочення умовно-постійних витрат, яке можливе при підвищенні обсягів виробництва. Для даної залежності використовується формула [7, с.11]:

$$PЗ_{уп} = \left(\frac{СБ_i \times ПВ_6}{100\%} - А_6 \right) (К_{уп} - 1); \quad (4)$$

де $СБ_i$ – собівартість товарної продукції (СТП) в базис. р.;
 $ПВ_6$ – питома вага умовно-постійних витрат в СТП в базис. р.;
 $А_6$ – сума амортизаційних відрахувань в СТП в базис. р.;
 $К_{уп}$ – темп приросту об'ємів випуску ТП в плановому році по відношенню до базис. року.

3. Ще одною рекомендацією по знаходженню резервів збільшення прибутковості, це посилення якості продукції.

4. Виробництво, яке механізоване потребує менше робітників, і це, веде до скорочення і витрат на оплату праці. Через нове устаткування можна збільшити випуск продукції, яке призведе до зниження витрат в розрахунку на одиницю продукції. Але після того, підприємству треба виходити на нові ринки збуту продукції – і в Україні, і за кордоном. Таким чином, потрібно виділити деякі фінанси на рекламу, це завжди приносить результат [8, с. 65].

5. Підвищення прибутку відбувається через підвищення продуктивності праці. З ростом продуктивності праці знижуються витрати праці в розрахунку на одиницю продукції, а таким чином, зменшується і питома вага заробітної плати в структурі собівартості. Для того, підприємству необхідно активно почати використовувати різноманітні мотиваційні засоби:

- перевести щонайбільше працівників на відрядну форму оплати праці,
- працівникам погодинної форми у більшому розмірі сплачувати роботу в позаурочний час,
- забезпечувати доставку працівників на роботу та з роботи за узгодженими маршрутами,
- надавати матеріальну допомогу працівникам з нагоди ювілейних та інших визначних дат.

На підприємстві мають проводитись профілактичні оздоровчі та медичні обстеження працівників за свій рахунок, організувати санаторно-курортні лікування для робітників та інвалідів праці [9, с. 22].

6. Велику частку в боротьбі за скорочення собівартості та підвищення прибутку має дотримання найсуворішого режиму економії на всіх ділянках виробничо-господарської діяльності підприємства. Послідовне здійснення на підприємствах режиму економії виявляється у зменшенні витрат матеріальних ресурсів на одиницю продукції, скороченні витрат на обслуговування виробництва, керування й інших непродуктивних витрат. Необхідно регулярно здійснювати інвентаризацію запасів і устаткування з метою ліквідації надлишків. Ці надлишки необхідно продавати за ринковими цінами [10, с.12].

7. Необхідно покращувати норми та нормативи. Технічно обґрунтовані норми й нормативи, їх своєчасний перегляд, з одного боку, впливають на оплату праці, а, з іншої – на формування ціни, тому виявлення резервів приводить до зниження суспільно-необхідних витрат робітників [10, с.12].

8. Одним з резервів збільшення прибутку на промисловому підприємстві є більш широке використання вторинних ресурсів та попутних продуктів. Доля вторинної сировини в загальному обсязі матеріальних ресурсів, які використовуються у господарстві країни, все зростає [10, с.12].

9. Резервом збільшення прибутку суб'єктів господарювання є ліквідація невиробничих виплат по заробітній платі, по оплаті цілодобових простоїв і часів внутрішньозмінного простою, доплат за роботу в додаткові години, ліквідація невиробничих витрат і витрат у складі витрат по обслуговуванню підрозділів виробництва і управління [10, с.12].

10. Велику роль в підвищенні прибутку відведено маркетингу. Практика світової торгівлі показала, що безліч видів новітніх виробів не зацікавлюють свого покупця на ринку без відповідної організації маркетингу. Тому в ринкових умовах господарювання увагу слід приділяти маркетингу [9, с.43].

11. Для збільшення обсягів отриманого прибутку підприємствам необхідно встановити чітку тактику при встановленні цін. У цінах повинні відобразитись суспільно необхідні витрати на виробництво і реалізацію продукції, її споживчі властивості, якість, платоспроможний попит. Від правильності розрахунків ціни залежить обсяг отриманого прибутку, ліквідність і платоспроможність підприємства, його фінансовий стан [9, с.43].

Таким чином, для підвищення прибутку потрібно дивитися комплексно на техніко-економічний аналіз роботи підприємства: здійснювати аналіз техніко-економічних показників підприємства й організаційного рівня виробництва, використовувати виробничі потужності і основні засоби, сировини і матеріалів, робочої сили, господарських зв'язків і т. д.

Висновки з проведеного дослідження. В результаті зробленого аналізу було систематизовано поняття “прибутку” і “прибутковості”. Визначено, що прибуток є основною метою діяльності підприємства, джерелом фінансування його розвитку, вдосконалення його матеріально-технічної бази та продукції, забезпечення всіх форм інвестування, об'єктом оподаткування та джерелом сплати податків; а під прибутковістю слід розуміти стійке економічне явище, що проявляється як підтверджена здатність підприємства генерувати позитивний фінансовий результат від здійснення як основної так і всієї господарської діяльності. Автором було проведено дослідження факторів, які впливають на прибуток, серед яких були виділені зовнішні та внутрішні. В роботі узагальнені резерви збільшення прибутку, а саме: підвищення обсягів випуску та реалізації продукції; зниження витрат на виробництво та реалізацію продукції; покращення якості продукції; підвищення продуктивності праці; дотримання найсуворішого режиму економії на всіх ділянках виробничо-господарської діяльності підприємства; вдосконалення норм та нормативів; більш повне використання вторинних ресурсів та попутних продуктів; застосування правильної тактики при встановленні цін. Залежно від того, яке положення підприємство займає на ринку, який рівень фінансового забезпечення, які є наміри щодо змін, керівництво обирає та застосовує відповідний набір доцільних заходів, щодо знаходження резервів підвищення прибутковості підприємства. Таким чином, можна зробити висновок, що комплексний техніко-економічний аналіз роботи підприємства може значно скоротити шлях до досягнення основної мети підприємства – до максимізації прибутку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Білошапка В.А. Резерви зростання результативності бізнесу в умовах економічного спаду / В.А. Білошапка // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 1(155). – С. 115–117.
2. Блонська В.І. Економіка підприємства: теорія і практикум / В.І. Блонська, Т.Г. Васильців, С.С. Гринкевич. – Львів: Магнолія 2012, – 688 с.
3. Гетьман О.О. Економіка підприємства / О.О. Гетьман. – К.: ЦНЛ, 2011. – 488 с.
4. Клименко С.М. Управління конкурентоспроможністю підприємства / С.М. Клименко, О.С. Дуброва, Д.О. Барабась. – К.: КНЕУ, 2006. – 527 с.
5. Ковальчук І.В. Економіка підприємства / І.В. Ковальчук. – К.: Знання, 2012. – 679 с.
6. Манів З.О. Економіка підприємства / З.О. Манів, І.М. Луцький. – К.: Знання, 2013. – 580 с.
7. Пасічник В.Г. Організація виробництва / В.Г. Пасічник. – К.: ЦНЛ, 2013. – 248 с.
8. Семенов А.Г. Аналіз та вдосконалення оплати праці / А.Г. Семенов, А.І. Шарко // Держава та регіони. – 2010. – № 6. – С. 232–238.
9. Семенов Г.А. Економіка підприємства / Г.А. Семенов. – К.: Центр навчальної літератури, 2014. – 324 с.
10. Шлійко А.В. Економіка підприємництва на ринку товарів і послуг / А.В. Шлійко. – К.: ЦНЛ, 2012. – 376 с.
11. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (<http://www.ukrstat.gov.ua/>).
12. Міністерство фінансів України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://minfin.com.ua/> (<http://minfin.com.ua/>).

REFERENCES.

1. Biloshapka, V.A. (2013), Rezervy zrostantyia rezul'tatyvnosti biznesu v umovakh ekonomichnoho spadu [Reserves for the growth of business performance in a context of economic downturn], Aktual'ni problemy ekonomiky, Kyiv, Ukraine.
2. Blons'ka, V.I. Vasy'l'siv, T.H. and Hrynkevych, S.S. (2012), Ekonomika pidpryyemstva: teoriya i praktykum [Business Economics: Theory and Practice], Mahnoliya, Lviv, Ukraine.
3. Het'man, O.O. (2011), Ekonomika pidpryyemstva [Business Economics], TsNL, Kyiv, Ukraine.
4. Klymenko, S.M. Dubrova, O.S. Barabas', D.O. (2006), Upravlinnya konkurentospromozhnistyiu pidpryyemstva [Managing the competitiveness of the enterprise], KNEU, Kyiv, Ukraine.
5. Koval'chuk, I.V. (2012), Ekonomika pidpryyemstva [Business Economics], Znannya, Kyiv, Ukraine.
6. Maniv, Z.O. Luts'kyy, I.M. (2013), Ekonomika pidpryyemstva [Business Economics], Znannya, Kyiv, Ukraine.
7. Pasichnyk, V.H. (2013), Orhanizatsiya vyrobnytstva [Organization of production], TsNL, Kyiv, Ukraine.
8. Semenov, A.H. Sharko, A.I. (2010), Analiz ta vdoskonalennya oplaty pratsi [Analysis and improvement of wages], Derzhava ta rehiony, Kyiv, Ukraine.
9. Semenov, H.A. (2014), Ekonomika pidpryyemstva [Business Economics], Tsentr navchal'noyi literatury, Kyiv, Ukraine.
10. Shlyiko, A.V. (2012), Ekonomika pidpryyemnytstva na rynku tovariv i posluh [The economy of entrepreneurship in the market of goods and services], TsNL, Kyiv, Ukraine.
11. State Statistics Service of Ukraine (2017), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (<http://www.ukrstat.gov.ua/>) (Accessed 6 November 2017).
12. Ministry of Finance of Ukraine (2017), available at: <http://minfin.com.ua/> (<http://minfin.com.ua/>) (Accessed 6 November 2017).

Стаття надійшла до редакції 07.11.2017 р.

(<http://www.poligrafua.net/>).

bigmir.net

3114

1555

(<http://www.bigmir.net/>).

Вропу.

ТОВ "ДКС Центр"